

Bir Müslüman Tarafından Yapılan İlk İbranice Kur'an Çevirisi: Şubhî 'Alī el-'Adevī, *ha- Kur'ān be-Laşon Aşer*. Hayfa: Merkez Beyyināt, 2015. 527 s.

YASİN MERAL
Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi
yasinmeral1979@gmail.com

Yahudilerin Kur'an'la teması, Hz. Muhammed'in Medine döneminde başlamıştır. Bu dönemde Müslümanlarla Yahudiler arasındaki siyasi, dinî ve askerî gerilimler Kur'an'ın içeriğine de yansımış ve Yahudiler Kur'an'ın en fazla konu edinilen topluluğu haline gelmişlerdir. Sonraki asırlarda da İslam devletleri yönetiminde yaşayan Yahudilerin yazdıkları reddiye türü eserlerde Kur'an'la ilgili pek çok malumata rastlanmaktadır. Kur'an'ın vahiy mahsulü olduğunu kabul etmeyen Yahudiler, Kur'an'ın bilgi kaynağının Tevrat olduğunu, Hz. Muhammed'in de bu bilgileri çevresindeki hahamlardan öğrendiğini iddia etmektedirler. İlk dönemlerden itibaren yaygın olan bu düşünce, günümüzde de Yahudi araştırmacılar tarafından tekrar edilmektedir.

İslam dünyasında yaşayan Yahudiler, Arapça bildikleri için Kur'an'ın çevirisini yapma ihtiyacı hissetmemişlerdir. Bu sebeple ilk İbranice Kur'an çevirileri Aşkenaz Yahudileri arasında ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Avrupa'da yaşayan Yahudi âlimler arasında Kur'an'ı merak edenler, başta Latince olmak üzere İtalyanca, Felemenkçe, Almanca ve Fransızca gibi dillerdeki çeviriler aracılığıyla bu ihtiyacı gidermişlerdir. Nitekim ilk iki İbranice Kur'an çevirisinde Avrupa dillerindeki çeviriler kaynak metin olarak kullanılmıştır. Günümüze kadar Yahudiler tarafından altı farklı Kur'an çevirisi yapılmıştır. Bunlardan ilk ikisi sırasıyla İtalyanca ve Felemenkçe'den, diğer dördü de Arapça'dan yapılan çevirilerdir. Bu çevirilerin mütercimleri ve çeviri tarihleri şu şekildedir: Ya'kov ben Yisrael Halevi (1636), İmmanuel Ya'kov von Dort (1757), Zvi Hayim Reckendorf (1857), Yosef Yoel Rivlin (1936), Aharon ben Şemeş (1971) ve Uri Rubin (2005).

Eş-Şarku'l-Evsat gazetesinde yayımlanan bir habere göre, Suudi Arabistan Kral Fehd Kur'an-ı Kerim Basım Kompleksi, 2006 yılında İbranice Kur'an çevirisi projesine başlamıştır. Bu projeyi yürüten kuruma göre böyle bir girişimin sebebi, şu ana kadar Yahudiler tarafından yapılan çevirilerin pek çok yanlış barındırmasıdır. Bu sebeple de Müslüman bir heyet tarafından yapılacak doğru ve metne sadık bir Kur'an çevirisi sözü verilmiştir.¹ Fakat henüz bu kurum tarafından piyasaya sürülen bir İbranice Kur'an çevirisi yapılmamıştır.

Bir Müslümanın girişimde bulunduğu ilk İbranice Kur'an çevirisi, 2010 yılında İsrail'in Hayfa ilindeki Aḥmediyye cemaati mensuplarından Mūsā Es'ad 'Udeh tarafından yapılmıştır. 'Udeh, çalışmasında Kur'an'ın ilk üç suresini (el-Fātiḥa, el-Bakara ve Ālu 'Imrān), İbranice'ye çevirerek yayımlamıştır. Çalışmanın girişinde, mütercim ve yayıncının ikişer sayfalık mukaddimleri bulunmaktadır. Yayıncı, bu çevirinin, Aḥmediyye cemaatinin Kur'an'ın farklı dillere çevrilmesi konusundaki hevesinin bir sonucu olduğunu belirtmekte ve yakın gelecekte diğer surelerin İbranice'ye çevrilerek Kur'an'ın tamamının İbranice çevirisinin basılacağını duyurmaktadır. Allah'ın adının, dünyanın her tarafında duyurulmasının hedeflendiğini ifade eden yayıncı, İbranice Kur'an çevirisinin fikir mimarı ve destekleyicisinin, Aḥmediyye cemaatinin mevcut lideri olan ve Mirzā Gulām Aḥmed'in (ö.1835) beşinci halifesi olarak bilinen Mirzā Mesrūr Aḥmed (d.1950) olduğunu ifade etmektedir.²

Mütercim Mūsā Es'ad ise mukaddimesinde İbranice Kur'an çevirisinin serüvenini aktarmaktadır. Buna göre, konuyla ilgili ilk girişim, 1989 yılında Aḥmediyye cemaatinin dördüncü halifesi Mirzā Tāḥir Aḥmed tarafından yapılmıştır.³ Mirzā Tāḥir'in, kendisinden Kur'an'dan yirmi farklı konu tespit edip bu konularla ilgili ayetleri tercüme etmesini ve her bir konunun girişine o konuyla ilgili açıklamalar yapmasını istediğini nakleden mütercim, bu projeyi tamamlamak üzereyken Kur'an'ın tamamını çevirmekle görevlendirildiğini nakletmektedir. O, daha sonra birkaç cümleyle, İbranice Kur'an çevirilerinin tarihî serüveninden bahsetmektedir. Fakat burada Rivlin'in çevirisini ilk İbranice çeviri olarak zikrederek hatalı bilgi vermektedir.⁴

¹ <http://www.aawsat.net/2007/07/article55261997>, 29.07.2016.

² Mūsā Es'ad 'Avdeh, *el-Ḳur'ānu'l-Kerīm & ha-Ḳur'ān ha-Mefo'ar* (Hayfa: ha-'Eda ha-İslāmīt ha-Aḥmedīt, 2010), s.iii.

³ Aḥmediyye cemaati, 1988 yılında Kur'an'ın bazı surelerinin Yidiş dilindeki çevirisini de yayımlamıştı. Bkz. <https://searchworks.stanford.edu/view/6032128>, 05.08.2016.

⁴ 'Avdeh, *el-Ḳur'ānu'l-Kerīm & ha-Ḳur'ān ha-Mefo'ar*, s.v.

Mūsā Es'ad tarafından yapılan çeviri, literal bir çeviri olarak göze çarpmaktadır. Eserde, İbranice çevirinin yanında Kur'an'ın orijinal Arapça metni de yer almaktadır. Bu çeviri, İbranice Kur'an çevirileri arasında Kur'an'ın orijinal metnine yer veren tek çeviri olarak karşımıza çıkmaktadır. Esad'ın çevirisinde karşılaşılan bir diğer husus, Kur'an'da geçen terim ve kavramların Arapça orijinal halleriyle korunması ve çeviride İbranî harfleriyle yazılmasıdır. Zaman zaman ağdalı bir dil kullanan yazar, İbranice açısından da yetkin olduğu izlenimini vermektedir. Ayrıca bu çeviride, sure başlarındaki besmelelerin hepsi ilgili surenin birinci ayeti olarak sunulmaktadır.

Şubhî 'Alî el-'Adevî Çevirisi (2015)

Bir Müslümana ait ilk tam Kur'an çevirisi, 2015 yılında Hayfa'da Şubhî 'Alî el-'Adevî tarafından yayımlandı. Bu çeviri, Amman'da bulunan Beyyinât Kur'an Araştırmaları Merkezi'nin (*Merkez Beyyinât li'd-Dirāsāti'l-Kur'āniyye*) sponsorluğunda basıldı. Merkezin müdürü Zeyd 'Umer el-'İys, farklı dillere Kur'an tercümesi projelerinin olduğunu belirterek, bu diller arasında Farsça, Husî dili ve Türkçe'yi zikretmektedir. El-'İys, merkezlerini, Kur'an çevirileri yapmaya iten en önemli sebebi, Kur'an'ın son kutsal kitap olmasına bağlamaktadır. O, Allah'ın 1400 yıldır bir vahiy göndermediğini, bu sebeple Kur'an'ın son ilahî buyruk olarak yaygınlaştırılması gerektiğini ifade etmektedir.⁵ El-'İys, Kur'an'ın bütün insanlığa gelmiş bir mesaj olduğunu, fakat bütün insanların Arapça anlamadığını, bu sebeple Kur'an'ı diğer dillere çevirmeyi kendilerine bir görev bildiklerini ifade etmektedir. Dini ve dili ne olursa olsun, herkese Kur'an'ın içeriğiyle ilgili en sağlıklı ve doğru bilgiyi aktarmayı amaçladıklarını belirten el-'İys, bu sorumluluğun bilincinde olduklarını ve bu ağır görevin ciddiyetine uygun iş yaptıklarını belirtmektedir.⁶

El-'İys, Kur'an'ın İbranice çevirisinin çok önemli olduğunu, 114 sureden 51 tanesinin doğrudan Yahudilerden bahsettiğini, bu çeviriyle Yahudi okurların Kur'an'ın kendileri hakkında ne dediğini anlamalarına yardımcı olduklarını dile getirmektedir. İbranice çeviriyi ilmî ölçülerle yaptıklarını ifade eden el-'İys, aynı durumun Yahudi araştırmacılar tarafından yapılan diğer İbranice Kur'an çevirilerinde görülmediğini iddia etmektedir. Daha önce yapılan İbranice Kur'an çevirilerinin ihtiyaca cevap vermediğini belirten merkez yöneticisi, önceki mütercimlerin, görüşlerini otorite görüşler

⁵ Şubhî 'Alî el-'Adevî, *ha-Kur'an be-Laşon Aşer* (Hayfa: Merkez Beyyinât, 2015), s.5.

⁶ El-'Adevî, *ha-Kur'an be-Laşon Aşer*, s.5.

gibi sunduklarını, birçok konuda genel anlamın dışına çıktıklarını, ilmî titizlik göstermediklerini ve tercümelerini belli amaçlara hizmet için kullandıklarını vurgulamaktadır. Yahudi araştırmacıların Kur'an'la ilgili önyargıları olduğunu ifade eden el-İys, konuyla ilgili Reckendorf'un mukaddimesini örnek göstermektedir. El-İys, bu tür yanlış bilgilerin okurların Kur'an ve İslam ile ilgili algılarına olumsuz etki edeceğini ifade etmektedir.⁷

El-İys, Tevrat, Kur'an ve İncil'de birçok ortak kıssa anlatıldığını, bu kıssaların anlatımlarında farklılıklar bulunduğunu, Kur'an'ın en son inen kitap olması hasebiyle diğer kitaplarda bulunan hikâyelerle ortak malzemeler içermesinin son derece doğal bir durum olduğunu, okurun da kitaplardaki ortak anlatımları karşılaştırma imkânı elde ettiğini belirtmektedir. Beyyînât Kur'an Araştırmaları Merkezi'ni Allah ile Yahudi okuyucular arasında bir aracı olarak gördüklerini ifade eden el-İys, bu görevin çok ağır ve önemli olduğunu ve Allah katında bundan hesaba çekileceklerinin farkında olduklarını, zira Allah adına yalan konuşma durumunda bunun cezasız kalmayacağını ifade etmektedir.⁸

İbranice Kur'an çevirisinin üç yıllık ciddi bir çalışmanın ürünü olduğunu belirten el-İys, birçok zorlukla karşılaşıldığını fakat çeviri ekibinin gayretiyle bunların aşıldığını ifade etmektedir. El-İys, Arapça bazı ifadelerin karşılıklarının İbranice'de olmadığını ve buna ilaveten Arapça'nın İbranice'ye nazaran çok daha kompleks bir yapıya sahip olduğunu vurgulamakta ve İbranice'de fiil kalıpları olarak yedi *bâb* varken Arapça'da yirmi iki *bâb* olduğunu dile getirerek bu farklılığa dikkat çekmektedir.⁹

Tercüme yapan Şubhî 'Alî el-ʿAdevî, önsözde 15/el-Hicr suresi dokuzuncu ayette geçen "Zikri biz indirdik, biz koruyacağız" ifadesini "Kur'an'ı biz indirdik, biz koruyacağız" şeklinde tercüme etmekte ve bu görevin önemine dikkat çekmektedir. El-ʿAdevî, tercümesinin tamamen özgün ve titiz olduğunu, ayetlerin aslına uygun olarak bölümlendiğini, birbirine karıştırılmadığını ve çarpıtılmadığını ifade etmektedir. El-ʿAdevî, daha sonra karşılaştığı zorluklardan bahsetmekte ve bunları birkaç örnek üzerinden açıklamaktadır.¹⁰

El-ʿAdevî'nin tercümesinde sure isimleri ve besmeleler, İbranice'nin yanında Arapça orijinalleriyle de yazılmıştır. Ayrıca gerek görüldüğü

⁷ El-ʿAdevî, *ha-Ḳurʿân be-Laşon Aşer*, s.6.

⁸ El-ʿAdevî, *ha-Ḳurʿân be-Laşon Aşer*, s.7.

⁹ El-ʿAdevî, *ha-Ḳurʿân be-Laşon Aşer*, s.8.

¹⁰ El-ʿAdevî, *ha-Ḳurʿân be-Laşon Aşer*, ss.11-13.

yerlerde dipnotlarda açıklamalar yapılmıştır. Tercümede *zekāh*, *'umra*, *kible* ve *hanîf* gibi bazı terimler orijinal halleriyle muhafaza edilmiş ve İbranice transkripsiyonla yazılmıştır. El-'Adevî, besmeleyi *be-Şem Allah ha-Raḥman ve ha-Raḥum* şeklinde tercüme etmektedir. Bu çeviri, Yahudiler tarafından yapılan çevirilerde de tercih edilmiştir. *Raḥmān* ve *Raḥīm* isimlerinin, Yahudi kaynaklarında da *Raḥmān* ve *Raḥūm* şeklinde bulunması bu tercihi kolaylaştırmaktadır. Çeviride dikkat çeken hususlardan biri de bazı tabirlerin tekrar edildiği yerlerde önceki geçtiği yerdeki dipnotun aynen kopyalanarak tekrar edilmesidir. Örneğin, *fī sebīlillāh* ifadesi ilk geçtiği yerde açıklanmakta, daha sonra Kur'an'ın sonuna kadar her geçtiği yerde aynı açıklama hiçbir değişiklik yapmadan tekrar edilmektedir. Benzer durum, her bir *el-ḥurūf el-muḳaṭṭa'a*'da da görülmektedir.

Bu değerlendirmemizde çevirinin tamamını ele almamız pratik olarak mümkün değildir. Ayrıca bu çeviri, çok farklı açılardan değerlendirmeye tabi tutulabilir. Biz bu değerlendirmemizde, hedef dilin İbranice olması sebebiyle, Yahudilerle ilgili ayetlerin çevirisini inceleyeceğiz. Bu çerçevede Yahudilerle ilgili bazı ayetler örneklem olarak seçecek ve bunlar üzerinden mütercimnin tercihlerini yorumlayacağız. Yahudilerin Kur'an'da en fazla zikredilen topluluk olması ve Kur'an'la Tevrat arasında pek çok ortak ve bazen farklı anlatımların bulunması, örneklemin Yahudilerle ilgili olmasını önemli kılmaktadır. Yahudilerden bahsetmeyen örnekler seçmek, bu anlamda mütercimnin tercihini öğrenmemize izin vermeyecek, ayrıca çeviri dilin İbranice olmasının anlamı kalmayacaktır. Örneğin, Kur'an'daki *ḥikme* kavramının, Hz. Muhammed'in sünnetine işaret edip etmediği ya da mütercimnin bu konudaki değerlendirmesi, Türkçe ya da İngilizce meallerdeki söz konusu kavrama verilen anlamla İbranice çevirideki tercih açısından eşdeğerdir. Fakat “Yahudiler, ‘Uzeyr Allah’ın oğludur, dediler” (9/et-Tevbe:30) ayeti, İbranice çeviride İngilizce çeviriye nazaran daha fazla önem arz etmektedir. Diğer taraftan bu çevirinin okurunun Yahudiler olduğu düşünüldüğünde mütercimnin nasıl bir duruş sergilediği ve Yahudilerle ilgili ayetlerde savunmacı, saldırgan ya da ilmî olup olmadığı gibi hususlar da incelenebilecektir. Okurların sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmesi adına ilgili ayetler, daha önce İbranice Kur'an çevirisi yapan Yahudi mütercimlerin çevirileriyle karşılaştırmalı olarak verilecektir.

I. “Ateş bize sayılı günlerde dokunacak!” (2/el-Baḳara:80)

2/el-Baḳara suresi 80. ayette Yahudilerle ilgili “Bir de dediler ki, bize ateş, sayılı birkaç günden başka asla dokunmayacaktır. Sen onlara de ki, siz

bunun için Allah'tan söz mü aldınız? Eğer böyle ise, Allah verdiği sözden dönmez. Yoksa siz Allah'a karşı bilemeyeceğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"¹¹ ifadelerine yer verilmektedir. El-'Adevî, bu ifadeleri birebir literal karşılığıyla çevirmekte ve dipnotta "Onlara ateş, her güne bir gün karşılığıyla buzağıya taptıkları kırk güne bedel kırk gün dokunacak" şeklinde bir açıklama yapmaktadır. El-'Adevî, İsrailoğullarından buzağıya tapanların cehennemde kırk gün yanacakları bilgisine kaynak sunmamaktadır. Bu bilgiye, tefsirlerde rastlanmaktadır.¹²

Kur'an'ın Arapça'dan ilk çevirisini yapan Yahudi araştırmacı Reckendorf, bu ayete bir dipnot düşerek, "Hahamlarımıza göre Yahudi günahkârların cehennemdeki cezası on iki ay olacaktır" bilgisine yer vermektedir.¹³ Aynı şekilde Rivlin de bu ayetin dipnotunda günahkâr Yahudilerin cehennemde on iki ay kalacaklarını kaydetmektedir.¹⁴ Ben Şemeş de Talmud'u kaynak göstererek on iki aylık süreyi zikretmektedir.¹⁵ Rubin ise dipnotta Yahudilerin bütün günahlardan kurtulacaklarına inandıklarını aktarmakta, fakat Talmud'daki on iki ay bilgisini paylaşmamaktadır.¹⁶ İlginç bir şekilde Şa'd ibn Mansûr ibn Kemmüne (ö.1286), bu ayetin Yahudilik'te ahiret inancı olmadığına dair iddiaları çürüttüğünü öne sürmektedir. Ona göre Kur'an, bu bilgiyi Yahudilerin ağzından aktararak Yahudilerde ahiret inancının olduğunu ilan etmektedir.¹⁷

Yahudi kaynaklarına göre, İsrailoğullarının günahkârları cehennemde on iki ay kalacaklardır.¹⁸ Bu bilgiye ilaveten, Mişna'da aynı bölümde, Miladî birinci asırda yaşayan Yohanan ben Nuri'ye atfedilen yoruma göre Yahudi günahkârların cehennemdeki cezası Pesah Bayramı'ndan Şavuot Bayramı'na kadarki süre ile (kırk dokuz gün) ile sınırlıdır.¹⁹ Burada ilginç olan husus, el-'Adevî'nin kendisinden önceki Yahudi çevirmenlerin verdiği önemli bilgiyi görmezden gelmesidir. O, bunun yerine kaynak belirtmeksizin tefsirlerden alıntı yapmaktadır. Yahudilerin ağzından nakledilen bir ifade için Mişna ve Talmud dururken tefsirlerde geçen bir bilgiye yer vermesi öncelik açısından

¹¹ Aksî belirtilmediği müddetçe ayet mealleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2011 tarihli yeni çevirisi esas alınarak yapılmıştır.

¹² Celâluddîn el-Maḥallî & Celâluddîn es-Suyûfî, *Tefsîru Celâleyn* (Kahire: Dâru'l-Ḥadîs, 2001), s.16.

¹³ Zvi Hayim Reckendorf, *al-Ḳur'an o ha-Miḡra* (Leipzig, 1857), s.7.

¹⁴ Yosef Yoel Rivlin, *el-Ḳur'an* (Telaviv: Dvir Publishing, 1987), s.11.

¹⁵ Aharon ben Şemeş, *ha-Ḳur'an* (Telaviv: Karni Publishing, 1978), s.9.

¹⁶ Uri Rubin, *ha-Ḳur'an* (Telaviv: Telaviv University Press, 2005), s.10.

¹⁷ Sa'd ibn Mansûr ibn Kemmüne, *Tenḡihu'l-Ebhâş li'l-Mileli's-Şelâş*, ed. Moshe Perlmann (Berkeley, CA: University of California Press, 1967), s.48.

¹⁸ Mişna, 'Eduyot, 2:10; Babil Talmudu, Roş ha-Şana, 17a.

¹⁹ Mişna, 'Eduyot, 2:10.

sağlıklı değildir. Ayrıca Yahudi mütercimlerin verdiği Talmud bilgisini paylaşması, Kur'an'ın bu ayetinin Yahudi kaynaklarında gerçekten var olduğunu göstermesi açısından olumlu bir tercih olabilirdi.

II. “Ümmîlere karşı bir sorumluluğumuz yoktur.” (3/Âlu ‘İmrân:75)

3/Âlu ‘İmrân suresi 75. ayette Ehl-i Kitap’la ilgili dikkat çekici bir ayet yer almaktadır. Buna göre, Ehl-i Kitap’tan bazıları kendilerine kantar kantar mal emanet edilse, onu eksiksiz iade ederler. Yine onlarda öylesi de vardır ki kendisine bir dinar bile emanet edilse, tepesine dikilip durmadıkça onu iade etmez. Kur’an, en ufak parayı dahi iade etmeyen kişilerin bu davranışlarına gerekçe olarak “Ümmîlere karşı (yaptıklarımızdan) bize bir vebal yoktur” prensibini öne sürdüklerini nakletmektedir.

Ayette ifade edilen *ummiyyûn* kelimesiyle ne kastedildiğiyle ilgili farklı açıklamalar yapılmaktadır. Ayetin bağlamı dikkate alındığında bu ifadenin genel olarak Ehl-i Kitap’tan olmayan, özel olarak da Yahudi olmayan anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.²⁰ El-'Adevî, bu ifadeyi “Araplara karşı bir günahımız yoktur” (*eyn banu avon be-'aravîm*) şeklinde tercüme etmektedir. Dipnotta ise “Okuma yazma bilmeyen Arapların mallarını yemekte bize günah yoktur” ifadesine yer vermektedir.²¹ 7/el-A'râf suresi 157. ayette geçen “ümmî peygamber” ifadesi de el-'Adevî tarafından “okuma yazma bilmeyen peygamber (*ha-navî şe-eyno yode'a kro u-ktov*)” şeklinde tercüme edilmiştir.²²

Yahudi araştırmacıların İbranice Kur'an çevirileri incelendiğinde Reckendorf'un, bu ayeti “Avama karşı verdiğimiz sözde durmak zorunda değiliz” şeklinde tercüme ettiği görülmektedir. Dipnotunda da “Yahudiler ve Hıristiyanlar Arapları bu şekilde isimlendiriyordu” bilgisine yer vermektedir.²³ Onun dışındaki mütercimler Yosef Yoel Rivlin,²⁴ Aharon ben Şemeş²⁵ ve Uri Rubin ise *ummiyyûn* ifadesini “Yahudi olmayanlar” şeklinde anlamışlardır. Yahudi mütercimlerin kullandığı *goyim* ve *bney umot ha-olam* ifadeleri, Yahudi geleneğinde Yahudi olmayan insanları ifade etmek için kullanılan teknik tabirlerdir. Bu anlamda *umot* ve *ummiyyûn* kelimelerinin ortak köke sahip oldukları vurgulanmaktadır.²⁶

²⁰ Yasin Meral, “Leyse 'Aleynâ fi'l-Ümmiyyîne Sebîl (Al-i İmran, 3:75),” *Artuklu Akademi* 1:2 (2014), ss.165-169.

²¹ El-'Adevî, *ha-Kur'ân be-Laşon Aşer*, s.61.

²² El-'Adevî, *ha-Kur'ân be-Laşon Aşer*, s.146.

²³ Reckendorf, *al-Kur'ân o ha-Mikra*, s.33.

²⁴ Rivlin, *el-Kur'ân*, s.57.

²⁵ Ben Şemeş, *ha-Kur'ân*, s.37.

²⁶ Rubin, *ha-Kur'ân*, s.51.

El-‘Adevī, burada *ummiyyūn* ifadesini Yahudi geleneğiyle uyumlu bir şekilde Araplar olarak çevirse de dipnotta yaptığı açıklamada *ummiyyūn* kelimesinin okuma-yazma bilmeme anlamında kullanıldığını belirtmektedir. Bir diğer ifadeyle Yahudi mütercimler kelimenin kökenini Yahudi geleneğindeki teknik bir tabirle ilişkilendirip *ummiyyūn* ifadesine Yahudi olmayanlar anlamı verirken el-‘Adevī, aynı anlamı okuma-yazma bilmeme özelliklerine dayandırarak vermektedir. Bu da kendi içinde sıkıntılı bir durum içermektedir. Zira Arapların malının Yahudilere helal oluşu, onların okuma-yazma bilmemelerine dayanıyormuş gibi bir anlam çıkmaktadır. Diğer taraftan Yahudi mütercimlerin anladığı şekilde bu söylem, dinî-hukukî bir temele dayanmaktadır.²⁷

III. “Yahudiler, ‘Uzeyr, Allah’ın oğludur’ dediler.” (9/et-Tevbe:30)

9/et-Tevbe suresi 30. ayette Yahudilerin, ‘Uzeyr’e Allah’ın oğlu nitelemesi yaptıkları bilgisi yer almaktadır. ‘Uzeyr, İslam âlimleri tarafından genellikle Yahudi geleneğindeki Ezra ile ilişkilendirilmiştir. Fakat Yahudi kaynaklarında Ezra’ya Allah’ın oğlu nitelemesi yapılmadığı için bu ayet, Yahudiler tarafından kendilerine atılan bir iftira olarak görülmektedir. Yakın dönem araştırmacılarından bazıları ise ‘Uzeyr’in şahıs ismi değil, Mesih anlamında bir sıfat olduğu düşüncesindedir.²⁸

El-‘Adevī, bu ayeti “Yahudiler; Ezra, Allah’ın oğludur, dediler” şeklinde tercüme etmektedir.²⁹ O, konuyla ilgili herhangi bir açıklama da yapmamaktadır. Burada ilginç olan husus, Yahudi geleneğinde Ezra’yla ilgili böyle bir kullanım yokken ve bazı Yahudi âlimler özellikle bu ayeti iftira olarak görürken, el-‘Adevī’nin bu tercihte neden ısrar ettiği. Kanaatimizce bu duruma Yahudi mütercimler tarafından yapılan İbranice Kur’an çevirilerindeki açıklamalar belirleyici olmuştur. Bu çevirilere baktığımızda Reckendorf, ‘Uzeyr’i Ezra ile karşılamaktadır. Reckendorf, bu ayetin dipnotunda da “Hahamlarımız Ezra’yı Mūsā ile bir tutmuşlardır. Çünkü Mūsā Tevrat’ı getirmiş, diğeri de unutulmasını engelleyerek onu diriltmiştir. Bununla birlikte hiçbir yerde Ezra’nın Allah’ın oğlu olduğuna dair bir ifade bulamadım”³⁰ şeklinde bir açıklama yapmaktadır. Rivlin, çevirisinde ‘Uzeyr ismini muhafaza etmekte, dipnotta da ‘Uzeyr ile Ezra’nın kastedildiğini belirtmektedir. Ona göre bu ayet, “Ezra, unutulduktan sonra

²⁷ Meral, “Leyse ‘Aleynā fi’l-‘Ummiyyīne Sebīl”, ss.165-169.

²⁸ Moshe Sharon, “People of the Book,” *Encyclopaedia of the Qur’ān*, ed. Jane Dammen McAuliffe (Leiden, Boston, Köln: Brill, 2000-2006), c.4, ss.38-39; Baki Adam, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Kur’an’ın Tartışılabilir Konuları* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2011), ss.45-89.

²⁹ El-‘Adevī, *ha-Kur’ān be-Laşon Aḥer*, s.163.

³⁰ Reckendorf, *al-Kur’ān o ha-Mikra*, s.107.

Tevrat'ı yazdı, o Tevrat'ın kendisine verilmesini hak eden biridir” ifadelerini hatırlatmakta ve Ezra'nın özel konumuna vurgu yapmaktadır.³¹ Aharon ben Şemeş ise bu ayeti “Yahudiler, ‘Uzeyr’in (Ezra) Allah’ın oğlu derecesinde olduğunu iddia ediyorlar” şeklinde tercüme etmektedir.³² Ben Şemeş, ‘Uzeyr isminin yanına parantez içerisinde Ezra ismini eklemekte, ayrıca “Allah’ın oğlu” ifadesine “derecesi” kelimesini ilave etmektedir. Dipnotta ise Talmud’daki “Eğer Ezra Mūsā’dan daha önce yaşasaydı, Tevrat’ı almayı hak ederdi”³³ cümlesiyle ilişki kurulmaktadır. Uri Rubin de çeviride ‘Uzeyr kelimesini İbranî harfleriyle yazmaktadır. Dipnotta ise ‘Uzeyr adlı şahsın, Yahudi geleneğindeki yazıcı Ezra ile irtibatlandırıldığını nakletmektedir. Onun nakline göre Ezra’nın ‘Uzeyr ile irtibatlandırılması, Yahudiler arasında unutulmaya yüz tutmuş Tevrat’ı yeniden ortaya çıkarması sebebiyledir.³⁴

El-'Adevî, burada Yahudi mütercimlerin de ‘Uzeyr’i Ezra ile ilişkilendirmesi neticesinde tereddüt etmeden metne Ezra ismini yazmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, ‘Uzeyr’in Ezra olmadığı şeklindeki araştırmalara atıfta bulunulmamıştır. Modern dönem araştırmalarının dışında, Yahudi bir haham iken İslam’ı seçen Semav’el bin Yahyâ el-Mağribî (ö.1175), ayette bahsedilen ‘Uzeyr’in zannedildiği gibi Ezra olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte el-Mağribî, Uzeyr ile kimin kastedildiğine dair bilgi vermemektedir.³⁵

IV. Hz. Dāvūd ve Davalı İki Adam (38/eş-Şād:21-25)

38/eş-Şād suresindeki anlatıma göre (21-25. ayetler), koyunlarından davalı iki adam ansızın Hz. Dāvūd’un yanına girmişler ve ondan, aralarındaki anlaşmazlığı çözmelerini istemişlerdir. İki adamdan biri, diğer kişinin doksan dokuz koyunu, kendisinin ise bir tek koyunu olduğunu, fakat kardeşinin onu da istediğini ve kendisine baskın çıktığını aktarmaktadır. Hz. Dāvūd da bu durumun bir zulüm olduğunu ifade etmiştir. Ardından Allah’ın kendisini imtihan ettiğini anlamış ve secdeye kapanıp bağışlanma dilemiştir.

Bu olayın benzeri Tanaḥ’ın Samuel Kitabı’nda Dāvūd ve Bat-Şeva’ olayı olarak anlatılmaktadır. Buna göre Dāvūd, bir akşamüstü sarayın çatısında gezinirken yıkanan bir kadın görür ve kadını çok beğenir. Davud, kadını soruşturur ve Hititli Uriya’nın karısı Bat-Şeva’ olduğunu öğrenir. Kadını saraya çağırır Davud, onunla birlikte olur ve kadını tekrar evine gönderir.

³¹ Rivlin, *al-Qur'an*, s.188.

³² Ben Şemeş, *ha-Qur'an*, s.112.

³³ Babil Talmudu, Sanhedrin, 21b.

³⁴ Rubin, *ha-Qur'an*, s.157.

³⁵ Semav’el bin Yahyâ el-Mağribî, *İḥāmū'l-Yehūd*, ed. Moshe Perlmann (New York, NY: Proceedings of American Academy for Jewish Research, 1964), s.63.

Bat-Şeva‘ hamile kalır ve durumu Dāvūd’a bildirir. Dāvūd da Bat-Şeva‘nın kocası Uriya’yı savaşın en şiddetli cephesine yerleştirerek öldürtür. Dul kalan kadın da Dāvūd’un karısı olur. Bunun üzerine dönemin peygamberi Natan, Dāvūd’un yanına gelir. Natan, Dāvūd’a şu hikâyeyi anlatır:

Bir kentte biri zengin, öbürü yoksul iki adam vardı. Zengin adamın birçok koyunu, sığırı vardı. Ama yoksul adamın satın alıp beslediği küçük bir dişi kuzudan başka bir hayvanı yoktu. Kuzu adamın yanında, çocuklarıyla birlikte büyüdü. Adamın yemeğinden yer, tasından içer, koynunda uyurdu. Yoksulun kızı gibiydi. Derken, zengin adama bir yolcu uğradı. Adam, gelen konuğa yemek hazırlamak için kendi koyunlarından, sığırlarından birini almaya kıyamadığından yoksulun kuzusunu alıp yolcuya yemek hazırladı. Zengin adama çok öfkelenen Davud “Yaşayan Rabbin adıyla derim ki, bunu yapan ölümü hak etmiştir, bunu yaptığı ve acımadığı için kuzuya karşılık dört katını ödemeli!” dedi. Bunun üzerine Natan, Davud’a şöyle dedi: “O adam sensin! İsrail’in Tanrı’sı diyor ki, ben seni İsrail’e kral olarak meshettim ve Saul’un elinden kurtardım. Sana efendinin evini verdim, karılarını da koynuna verdim. İsrail ve Yehuda halkını da sana verdim. Bu az gelseydi, sana daha neler neler verirdim! Öyleyse neden Rabbin gözünde kötü olanı yaparak, O’nun sözünü küçümsedin? Hititli Uriya’yı kılıçla öldürdün, Ammonlular’ın kılıcıyla canına kıydın. Karısını da kendine eş olarak aldın. Bundan böyle, kılıç senin soyundan sonsuza dek eksik olmayacak. Çünkü beni küçümsedin ve Hititli Uriya’nın karısını kendine eş olarak aldın.”³⁶

38/eş-Şād suresindeki ilgili anlatımla Samuel Kitabı’ndaki bu olayın benzerliği dikkat çekicidir. Nitekim ayette bahsedilen dişi koyunun, kadından kinaye olduğu, erken dönem tefsirlerden itibaren karşımıza çıkmaktadır.³⁷ El-‘Adevī, bu ayeti literal olarak çevirdikten sonra ayete dipnot düşerek “Dāvūd’un, komutanlarından birisinin karısını sevdiği, bu komutanı öldürüp karısını elde etmek için adamı tehlikeli bir savaşa gönderdiği söylenmektedir”³⁸ ifadelerine yer vermektedir. Burada ilginç olan husus, el-‘Adevī’nin bu açıklamasına hiçbir kaynak göstermemesidir. El-‘Adevī’nin, Samuel Kitabı’nı referans göstermeyerek Yahudi mütercimlerin yaptığı gibi Kur’an’ın kökeninin Yahudi kutsal metinleri olduğu şeklindeki algıya engel olmak istediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan el-‘Adevī’nin,

³⁶ II. Samuel, 12:1-10. Aksi belirtmediği müddetçe Kitabı Mukaddes’ten yapılan alıntılarda Kitab-ı Mukaddes Şirketi’ne ait 2002 tarihli Kutsal Kitap isimli çeviri esas alınmıştır.

³⁷ Muḳātil bin Süleymān, *Tefsīr-i Kebīr*, çev. Beşir Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yayınları, 2006), c.3, s.501.

³⁸ El-‘Adevī, *ha-Ḳur’ān be-Laşon Aḥer*, s.376.

ilgili ayetleri *İsmet-i enbiyâ'* refleksiyle değerlendirmeden Dâvûd'un, komutanlarından birisini, karısını elde etmek için savaşa göndermesi bilgisini paylaşması dikkat çekmektedir.

Reckendorf, ayete düştüğü dipnotta “Dâvûd'un Bat-Şeva' konusundaki günahına işaret etmektedir”³⁹ ifadesine yer vermektedir.⁴⁰ Rivlin de dipnotta “Uriya'yı savaşta ölecek şekilde konuşlandırması ve ardından karısı Bat-Şeva'ı haremine alması kastedilmektedir”⁴¹ açıklamasını paylaşmaktadır. Ben Şemeş de benzer şekilde “Natan Peygamber'in, Dâvûd'un Bat-Şeva' ile ilgili günahına dair sözleri anlatılmaktadır” açıklamasına yer vermektedir.⁴² Rubin de diğer mütercimler gibi Dâvûd'un günahının, arkadaşının karısına göz koyarak elinden alması olduğunu ifade etmektedir.⁴³ Bu çeviriler, dipnotlarında Samuel Kitabı'na referansta bulunmaktadırlar.

Yahudilikle İlgili Kavram ve Tabirlerin Kullanımı

El-'Adevî'nin İbranice'ye hâkim oluşu, bazı ayetlerin açıklamalarında daha sağlıklı yorum yapmasına vesile olmuştur. Örneğin, “*Râ'inâ* demeyin *unzurnâ* deyin” (2/el-Bakara:104) ayetine düştüğü dipnotta o, Yahudilerin kelime oyunları yaparak Hz. Muhammed'le dalga geçtiklerine, Kur'an'ın da bu konuda uyarıda bulunduğu dikkat çekmektedir. İbranice *ra'* kelimesinin kötü/şerli anlamına geldiğini söyleyen el-'Adevî, çobanımız (*râ'inâ*) anlamında kullanılan kelimenin, Yahudiler tarafından *ra'enu* (şerlimiz) anlamında kullanıldığını ve Müslümanların bu hususta dikkatli olmaları konusunda ihtar edilerek başka bir kelimeye yönlendirildiklerini dile getirmektedir.⁴⁴

El-'Adevî'nin Yahudi geleneğine ait verileri kullandığı bir diğer yer de Ahit Sandığı ile ilgilidir. 2/el-Bakara suresi 248. ayette, içinde *sekîne* bulunan sandıktan bahsederken *Aron bo Şekîna* (içinde *sekîne* olan sandık) ifadesine yer vermektedir. Arapça metinde *tâbût* olarak geçen kelimeyi, Yahudi geleneğindeki *Aron ha-Brît* (Antlaşma Sandığı) kavramındaki teknik tabirle karşılamakta ve yine *sekîneyi* de neredeyse aynı yazım ve telaffuza sahip *şekîna* ile vermektedir. Yine devam eden ayetteki *Ṭâlût* ismi Yahudi geleneğindeki karşılığıyla *Şaul* şeklinde, *Câlût* da *Golyat* şeklinde karşılanmıştır. El-'Adevî'nin Yahudi geleneğini çağrıştıracak ifade ve

³⁹ Bkz. II. Samuel, 12:1-13.

⁴⁰ Reckendorf, *al-Qur'an o ha-Mikra*, s.266.

⁴¹ Rivlin, *al-Qur'an*, s.509.

⁴² Ben Şemeş, *ha-Qur'an*, s.276.

⁴³ Rubin, *ha-Qur'an*, s.371.

⁴⁴ El-'Adevî, *ha-Qur'an be-Laşon Aşer*, s.27.

tabirlerden kaçındığı dikkate alındığında, bu tercihlerin istisna olduğu söylenebilir. Fakat o, bu isimlerin geçtiği yerlerle ilgili Tanaḥ'a atıfta bulunmamaktadır.⁴⁵ Benzer şekilde *Ye'cūc ve Me'cūc* isimleri *bney Gog u-Magog* şeklinde, Yahudi geleneğindeki isimleriyle karşılanmış, fakat Hezekiel Kitabı'ndaki⁴⁶ ilgili bölüme referans verilmemiştir.⁴⁷ Yine Nūḥ'un gemisinin indiği yer olarak *Cūdī Dağı*'nın ifade edildiği ayete de literal anlam verilmekte, fakat Yahudi okurlar için Tevrat'taki Ararat Dağları ifadesiyle herhangi bir karşılaştırma ya da değerlendirme yapılmamaktadır.⁴⁸ İsrailoğulları tarihi açısından son derece önemli olan I. Mabel ve II. Mabel'in yıkılmasını anlatan 17/el-İsrā' suresi 4-7. ayetlerle ilgili de el-'Adevī'nin suskunluğu dikkat çekicidir. El-'Adevī, burada ne I. Mabel'i M.Ö. 586'da yıkan Buhtunnaşr'dan ne de II. Mabel'i M.S. 70 yılında yıkan Titus'tan bahsetmektedir.⁴⁹

El-'Adevī'nin suskunluğu, "Allah'ın arşı suyun üzerindeydi" ayetinde de görülmektedir. 11/Hūd:7 ayetinde dünyanın yaratılışı anlatılırken "O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, henüz Arş'ı su üstünde iken, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratandır" ifadelerine yer verilmektedir. Tevrat'ta da yine dünyanın yaratılışıyla ilgili "Tanrı'nın ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu"⁵⁰ şeklinde bir ifade yer almaktadır. Tevrat'ın anlatımına göre karaların yaratılması bu süreçten sonra olmuştur. İlginç bir şekilde el-'Adevī, bu ayeti "Yüce tahtı suyun üzerindeydi"⁵¹ şeklinde Yahudi geleneğindeki teknik tabiriyle kullanmakta, fakat Tevrat'taki benzer ifadelere atıf yapmamaktadır. Yukarıda el-'Adevī'nin suskun kaldığı her ayette Yahudiler tarafından yapılan çevirilerde Tevrat'taki mukabiline atıfta bulunularak açıklamalara yer verilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

El-'Adevī'nin İbranice Kur'an çevirisinde daha sağlıklı bir analiz yapabilme adına örneklem seçiminde Yahudilerle ilgili ayetleri seçtiğimizi belirtmiştik. Fakat çeviri, bu tercihimizdeki beklentimizi karşılamamakta ve İbranice'ye değil de sanki Fransızca veya İspanyolca'ya çeviri yapar gibi Yahudilerle ilgili ayetlere ilgisiz kalmaktadır. El-'Adevī'nin Kur'an'la

⁴⁵ El-'Adevī, *ha-Kur'ān be-Laşon Aḥer*, ss.46-47.

⁴⁶ Hezekiel Kitabı 38 ve 39. bölümde Gog ve Magog'dan bahsedilmektedir.

⁴⁷ El-'Adevī, *ha-Kur'ān be-Laşon Aḥer*, s.253.

⁴⁸ El-'Adevī, *ha-Kur'ān be-Laşon Aḥer*, s.191.

⁴⁹ El-'Adevī, *ha-Kur'ān be-Laşon Aḥer*, s.235.

⁵⁰ Tekvin, 1:2.

⁵¹ El-'Adevī, *ha-Kur'ān be-Laşon Aḥer*, s.188.

Tevrat'ın ortak anlatımlarında da Tevrat'a hiç atıfta bulunmaması şaşırtıcıdır. Bu çevirideki bütün dipnotları tek tek kontrol ettik, fakat Tevrat'a ya da Yahudi kaynaklarına bir tane bile atıf göremedik. El-'Adevî, ne savunmacı bir anlayışla Yahudilere cevap verme ya da saldırma gibi bir tutumun içine girmekte ne de ayetlerin Tevrat'taki karşılıklarını vererek Kur'an'ın kökeninin Tevrat olduğu şeklindeki Yahudi düşüncesine kapı aralamaktadır.

Çevirinin mukaddimesinde bu çevirinin amacının doğru bir çeviri yaparak Yahudileri Kur'an'la buluşturmak olduğu ifade edilmektedir. Bu anlamda bu çevirinin hedef kitlesi Yahudilerdir. El-'Adevî'nin İbranî dilinde yetkin olduğu ve Arapça metni sağlıklı bir şekilde aktardığı ve bunda başarılı olduğu söylenebilir. Fakat Yahudi okurların, el-'Adevî'nin Yahudilerle ilgili ayetlerdeki suskunluğu/ilgisizliği karşısında şaşıracakları açıktır. El-'Adevî'nin bu suskunluğunun, kendisinden önceki dört çevirinin amaçladığı şeylerin önünün kesilmesine yönelik özel bir tercih olduğu görülmektedir. Fakat bu tercih de ifrata kaçan Yahudi mütercimlere karşı tefrit olarak değerlendirilebilir.

